

Explica'm un conte lliure de sexisme

guia de contes coeducatius per a professionals
de l'educació i famílies

Crédits

Edició

Ajuntament de Barcelona - Direcció de Feminismes i LGTBI

Producció

Trama SCCL

Ideació i textos

Arola Segarra Negre
Clàudia Abela Granollers
Marta Palència Coll
Pablo Raya Sánchez

Il·lustracions

Brenda Moreno Garcia

Disseny gràfic i maquetació

Dani Raya Sánchez
Núria Campdepadrós Ramos

Coordinació

Matilde Albarracín
Direcció de Feminismes i LGTBI

Índex

1. Presentació	4
2. Els valors dels contes	6
3. Claus per transformar els imaginaris	10
3.1. Personatges.....	10
3.2. Rols, actituds i accions.....	16
3.3. Expressió i relacions.....	20
3.4. Llenguatge.....	26
3.5. Trama i final de les històries.....	30
4. Proposta de contes no sexistes	34
5. Dinàmiques per a infants i recursos pedagògics	43

1. Presentació

Els contes són, en gran mesura, el primer accés de les criatures a la cultura i la primera representació de la societat en la qual hauran de viure. A través dels contes iniciaran la descoberta d'elles mateixes i del món que les envolta. A partir d'aquestes petites històries començaran a formar-se idees i emocions entorn de la seva realitat. Els personatges i peripècies dels contes són així una gran eina educativa amb un gran impacte en la infància. Per això és important que les famílies i les educadores tinguem recursos per detectar i revertir els mites i estereotips sexistes presents en molts relats i puguem promoure una selecció, lectura i creació coeducativa de contes que fomenti en les criatures l'equitat de gènere i el respecte de la diversitat sexual i afectiva, així com altres valors com la solidaritat, el respecte al medi ambient, la defensa dels drets humans i la convivència entre les persones, amb independència de la raça, el sexe, la religió, l'opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social.

El 2017 la Direcció de Feminismes i LGTBI de

l'Ajuntament de Barcelona, amb la col·laboració de la cooperativa cultural Trama, impulsa el disseny i la dinamització d'un estand de sensibilització a les Festes de la Mercè per a la difusió de la guia "Explica'm un conte" i l'inici de la coordinació i execució d'un programa de tallers formatius per a professionals de l'educació i la dinamització d'activitats familiars per als equipaments de proximitat dels diferents districtes de la ciutat per tal de promoure la coeducació a través dels contes, projecte que anomenem "Explica'm un conte lliure de sexisme". La guia que avui us presentem, que pren el mateix nom, és un recull de l'aprenentatge adquirit al llarg d'aquests anys que aglutina tots aquells coneixements i experiències a partir del treball compartit amb famílies, professionals de l'educació i infants en l'àmbit de la coeducació, així mateix, es vincula amb el projecte *Contes en Revolta*, que des de Trama impulsen per a la promoció i divulgació d'activitats, iniciatives, entitats i recursos entorn dels contes coeducatius.

Aquesta guia és un recurs formatiu i pedagògic

per a famílies i professionals de l'educació en l'àmbit formal i no formal. Facilita eines per a l'anàlisi de les diferents parts i elements que formen un conte, per tal que ens ajudin a detectar i subvertir el sexisme i altres discriminacions. També ofereix estratègies per a la reformulació o creació de contes nous per promoure imaginaris més justos i equitatius. Molts dels aspectes que s'analitzen dels contes són aplicables també a altres formats narratius (pel·lícules, sèries de ficció, etc.), així que és també una eina útil per utilitzar amb diverses edats en la reflexió i creació de relats més justos i equitatius.

A la guia hi trobareu un seguit d'apartats que analitzen els diferents elements que formen un conte (personatges, accions, llenguatge, estructura, trama i desenllaç), amb qüestions a analitzar i aspectes a tenir en compte. En aquest sentit, doncs, ens trobarem amb un primer apartat anomenat "El valor dels contes" que parla sobre els valors que transmeten els contes a les criatures i com són de poderosos els missatges que es transmeten a través de les històries. Tot seguit, a "Claus per transformar els imaginaris" és on es busca fer una reflexió i anàlisi en profunditat. Per tal de fer més amena i didàctica la lectura, cada subapartat disposa

d'un quadre amb preguntes que ens podem fer per dirigir l'anàlisi del conte, diferents exemples positius de contes i l'apartat "Alerta!" amb consells per tenir en compte a l'hora d'analitzar històries. En tercer terme, es planteja un recull de contes coeducatius i, finalment, es descriuen un seguit de dinàmiques lúdiques i participatives pel foment de la coeducació a través dels contes amb propostes per a la reformulació de les històries i la creació de nous imaginaris.

Sense més preàmbuls, us convidem a emprendre aquest viatge amb una guia que esperem que us serveixi per tenir una nova mirada cap als contes i ser capaços de construir històries més obertes i inclusives.

2. Els valors dels contes

Els contes són petites històries que amb les seves paraules i imatges ajuden els infants a estructurar el seu pensament, definir qui són i interpretar la realitat, aprenent els valors i les normes de la societat en la qual viuen. Les històries que s'hi expliquen fomenten la seva imaginació i creativitat, ajuden a la comprensió i gestió de les vivències quotidianes i els permeten imaginar allò que és possible viure. Des de ben aviat esdevenen eines de socialització molt presents en la vida dels infants, els acompanyen en l'expressió de les emocions i sentiments i en l'aprenentatge del llenguatge d'una manera lúdica i divertida.

Però, els contes, com la resta de manifestacions culturals, sovint transmeten estereotips i actituds de desigualtat i discriminació com a reflex de les relacions socials que ens envolten. Això limita els infants a la vegada que fomenta l'exclusió de persones, col·lectius i formes d'estimar, viure i relacionar-se. La cultura és un mirall de la nostra manera de viure i al mateix temps construeix imaginaris a partir dels quals interpretem la realitat. Al cap i a la fi, només podem concebre

com a real allò que tenim la capacitat d'imaginar.

Si ens hi fixem, la realitat és diversa. Les persones tenim diferents procedències, corporalitats, capacitats, sexualitats, idees, sensibilitats i creences. Per què ens costa tant acceptar aquestes diferències? Per què s'invisibilitzen o es menyspreen a les històries que ens expliquem? Diferents eixos de discriminació (per raó de gènere, raça, classe, orientació del desig, origen, diversitat funcional, edat, religió, etc.) travessen la nostra societat, promouen mites, rols i estereotips i reforcen el relat d'una única forma vàlida de ser, estimar i relacionar-se. Les manifestacions culturals hegemòniques reproduïxen aquesta visió.

Entre el conjunt de creences i valors discriminatoris, hi trobem el sexisme, l'androcentrisme, el masclisme i l'heteronormativitat, els quals structuren el món i la societat d'acord amb el binomi masculí-femení, conceben la femineïtat com un element complementari i subaltern de la masculinitat i imposen l'heterosexualitat com a

pauta de les relacions sexoafectives. Sustenten així relacions de poder i opressió dels homes vers les dones i altres col·lectius minoritzats (persones LGTBIQ+, infants i joves, gent gran, etc.). Es basen en el sistema de creences sexe-gènere, el qual divideix les persones segons el **sexe biològic** que se'ls assigna quan neixen i els atribueix actituds, caràcters, sensibilitats, desitjos, rols, capacitats, límits, normes i expectatives diferenciades i desiguals. Aquest conjunt de característiques associades al sexe,

les quals poden variar en funció de l'època i la cultura, és el que s'anomena **gènere** i determina què significa per a la nostra societat ser una dona o un home. Així, per exemple, si en néixer s'identifica una criatura com a femella (sexe atribuït), s'esperarà d'ella que se senti dona (identitat de gènere), ho sembli (expressió de gènere), actuï com a tal (rol de gènere) i sigui heterosexual (orientació del desig).

Quadre sexe-gènere₁

Sexe biològic	Sexe femení - sexe masculí - intersexual
Identitat de gènere	Dona - home - no binària - trans* - fluid - agènere
Expressió de gènere	Femenina - masculina - andrògina
Orientació sexual	Lesbiana - gai - bisexual - heterosexual - asexual - pansexual

*transsexual i transgènere

¹ Els conceptes recollits al quadre són només una mostra de la diversitat sexual i afectiva que existeix. Tenim en compte, però, que la realitat és molt més diversa i en cap cas es redueix a aquests conceptes.

Aquest sistema nega a tots els individus els trets, emocions, necessitats i desitjos propis que no es corresponen amb el seu gènere, exclou totes les persones que no s'adeqüen a la norma i subordina, sotmet i explota les dones i tot allò que es percep com a femení, com passa amb la natura. Per imposar-se, utilitza múltiples violències. Algunes són explícites i visibles, com les agressions físiques, sexuals i psicològiques. D'altres són més subtils, normalitzades i invisibles, com els acudits sexistes o els masclismes quotidians. La transmissió d'aquests mandats i estereotips a través de les diverses manifestacions culturals (contes, cançons, joguines, audiovisuals, apps, etc.) és també una forma de violència masclista que condiciona l'educació i limita el desenvolupament personal i social d'infants, adolescents i joves, a la vegada que discrimina les nenes i totes les criatures que no encaixen en el model heterosexual i el binomi masculí-femení.

Com es veurà més endavant, tant el punt de vista com el protagonisme de les històries ha tendit tradicionalment a ser acaparat per homes heterosexuals, blancs o occidentals i de classe benestant. Els personatges tendeixen a desenvolupar rols estereotipats pel que fa al seu

comportament, les accions que desenvolupen o la manera com es relacionen i s'expressen. Tot plegat, contribueix a invisibilitzar i menystenir les dones, reprimir la diversitat i fomentar l'explotació dels homes vers la resta de la humanitat i del planeta. Tot i això, cada cop més, la literatura infantil es va renovant, trenca amb mites i prejudicis i promou la cooperació, la igualtat, el respecte a la diversitat i la justícia social i de gènere.

Les històries que ens expliquem tenen la capacitat de limitar o eixamplar, des de les primeres etapes de la vida, la nostra forma de ser, estimar i relacionar-nos. Per això, és important coeducar quan expliquem contes. Els infants estableixen un lligam emocional amb els i les protagonistes, s'hi identifiquen, empatitzen amb els seus problemes i veuen el món a través dels seus ulls. Intentem que les seves lectures visibilitzin de forma equitativa a totes les persones en la seva diversitat. Fixem-nos en el llenguatge: és inclusiu? Cada relat destaca unes temàtiques i promou uns valors. El final de cada conte concentra un significat sobre el món en el qual vivim. Pensem quins missatges transmeten. Si acompanyem els infants en la lectura, fomentarem la reflexió envers allò que llegeixen i els permetrà crear-

se el seu propi criteri. Imaginar altres formes de ser dels personatges o històries alternatives incentivarà la seva creativitat. Atrevim-nos a repensar els contes per tal que la canalla pugui imaginar el nou món que haurà de construir: un món just, solidari, pacífic, sostenible i igualitari en la seva diversitat.

3. Claus per transformar els imaginaris

L'objectiu d'aquest apartat és descriure els diferents elements que formen part d'un conte (personatges, activitats, actituds, llenguatge, etc.) i quin paper juguen en el desenvolupament i la transmissió de valors de la història.

3.1. Personatges

Els personatges dels contes són una de les primeres representacions de la societat i del conjunt dels éssers vius als quals els infants tenen accés: una finestra a la diversitat humana, social i natural que ràpidament es convertirà en una referència per al seu creixement. Siguin persones, animals, objectes o éssers de fantasia, serveixen a la canalla per formar-se una idea sobre les diferents formes de ser, relacionar-se i estimar possibles. Cal tenir en compte que els personatges estan carregats de característiques, patrons i valors i això no passa desapercebut per qui ho llegeix. L'infant construeix la seva identitat a partir dels

referents que troba en les històries i entén què és possible i què no.

També cal parar atenció a la descripció que acompanya els personatges i veure quins adjectius es ressalten. En funció de les paraules i imatges que emprem per descriure'ls i de les actituds i accions a les quals els associem, no només construirem què està bé i què no sinó també quins tipus de personatges tendeixen a fer una cosa o una altra i per què. Com més profunds siguin, més comprensibles i apreciables seran les seves formes de fer i de ser. Com més plans i estereotipats, més superficial i prejudicial serà la nostra forma de veure'ls. La representació de la diversitat a l'hora de construir els personatges ofereix un ventall ampli i no limitant de possibilitats, i reconeix i valora els seus propis desitjos. És a dir, depenent de com construïm un personatge i de la dimensió que li donem al llarg del relat, pot esdevenir pla i superficial i caure fàcilment en estereotips. En canvi, els personatges rodons amb una profunditat i evolució al llarg del relat fomenten actituds més diverses i profundes. En

múltiples ocasions, aquesta dicotomia entre la creació de personatges plans o rodons va lligada al foment de mites i estereotips de gènere.

Una història és el que passa al seu personatge protagonista. Els esdeveniments que viu, les accions que fa i els conflictes als quals s'enfronta articulen tot el relat. La gran majoria dels fets relatats els vivim des de la seva perspectiva. I el que està en joc a la història és saber si podrà aconseguir el que es proposa. Els infants estableixen un lligam emocional amb els i les protagonistes dels contes, s'hi identifiquen, empatitzen amb els seus problemes i veuen el món a través dels seus ulls: s'enfaden al mateix temps que el personatge, empatitzen amb la vergonya o humiliació que poden sentir els personatges, senten la valentia del personatge... A través dels personatges poden enfrontar-se a les pròpies pors i als dilemes o situacions de la seva quotidianitat. Sovint, aquest protagonisme el desenvolupen personatges masculins estereotipats, els quals assumeixen rols desiguals en funció del gènere i les històries amaguen mandats diferenciats per nenes i nens. A elles se les incentiva a ser sensibles i agradables, a estimar i tenir cura de les altres persones. A ells, en canvi, se'ls estimula perquè siguin competitius i ambiciosos, satisfacin els seus

desitjos i es mostrin valents, forts i agressius, tot reprimint altres emocions. Aquesta situació perpetua un sistema binari estereotipat que tampoc no dona cabuda a identitats de gènere no binàries.

No existirien els protagonistes si no existissin els personatges antagonistes. De fet, els personatges antagonistes encarnen els valors negatius contra

els quals lluita el personatge protagonista. Un personatge antagonista es caracteritza per buscar l'objectiu contrari al protagonista i, per això, pot encarnar els valors negatius de la història. Això ha fet que se'l caracteritzi com a dolent, i se li atribueixin valors morals negatius. No compartim mai el seu punt de vista ni hi empatitzem. I precisament en aquests personatges antagonistes solem trobar la representació de la diversitat, però de forma estereotipada i associada als valors negatius de la història, amb personatges que se surten de les normes de gènere, socials i dels cànons de bellesa normatius.

Tradicionalment, la majoria d'històries han estat protagonitzades i poblades per homes joves i de mitjana edat, blancs, heterossexuals i amb recursos econòmics. La presència femenina ha estat tan minoritzada en la ficció que en més de la meitat dels relats que podem consumir ni tan sols trobem dos personatges femenins amb nom propi que parlin entre ells sobre alguna cosa que no giri al voltant dels homes. Persones LGTBQ+, gent gran, persones amb capacitats diferents, migrants i persones racialitzades, entre d'altres, han estat també infrarepresentades. I si hi apareixen poc, més estrany encara és que protagonitzin les històries i que els seus

desitjos i conflictes siguin el centre del relat. El protagonista d'una història tendeix a ser un home carregat de valors positius que, actuant de forma individual per satisfer els seus desitjos, acaba fent un bé al conjunt de la societat. Quan les dones i altres col·lectius minoritzats tenen una presència important i lluiten de forma activa per assolir els seus desitjos ho fan generalment com a antagonistes, associades a valors negatius. Són les dolentes, les que es veuen de la perspectiva de l'altre, el qual les mira amb superioritat, entre el paternalisme i el menyspreu. Són, per tant, objectes, no subjectes de la història.

D'aquesta manera, la idea que ens repeteix sistemàticament la cultura i que transmetem a les criatures a través dels personatges de contes i altres relats és que les vides de la majoria de la humanitat no tenen la mateixa importància que les de la resta. D'aquesta forma, es normalitza la desigualtat.

Així doncs, per revertir aquesta tendència, és important que les seves lectures visibilitzin de forma equitativa totes les persones en la seva diversitat: personatges de diferent gènere, edat, origen, ètnia, cultura, religió... que són, estimen i es relacionen sexualment de forma diversa.

En aquest cas, però, és important que no es visibilitzin de manera estereotipada o caiguin en el *tokenisme*². En aquesta mateixa línia, és interessant donar protagonisme a la força col·lectiva i no només a la individualitat i així fugir de la idea de l'heroi o el personatge únic i especial. La idea de col·lectiu és interessant, ja que reforça la idea de pertinença a un grup més enllà de la família. D'aquesta manera es dona pes i importància a la comunitat i es remarca el fet que no estem soles sinó que som interdependents i ecodependents.

² El *tokenisme* és el fenomen d'incloure un personatge representant d'una minoria en un intent superficial de fer la història inclusiva.

Què ens podem preguntar?

- ▶ Qui protagonitza la història?
- ▶ Quants personatges femenins i masculins hi apareixen? Quin paper o importància tenen en la història?
- ▶ Els personatges femenins tenen nom propi i parlen entre ells d'alguna cosa que no giri entorn dels masculins?
- ▶ Hi apareixen persones grans, LGTBIQ+, racialitzades o amb capacitats diverses? Quin paper o importància tenen en la història?
- ▶ Quin model de família s'hi presenta (monoparental, heteroparental, homoparentals, infants adoptats, infants en centres residencials...)?
- ▶ S'hi representen col·lectius i comunitats o només individus? Qui en forma part? Són diverses?

Exemples

Las princesas más valientes

Presenta diferents protagonistes, dones reals i properes de diferents edats, professions, llocs d'origen, corporalitats, capacitats, orientacions del desig, etc., en les quals els infants poden trobar diferents referents amb qui identificar-se. El conte juga amb el concepte princesa, l'associa a dones empoderades i intel·ligents i l'allunya de l'estereotip de princesa tradicional.

Quan les nenes volen alt

Acompanyem i empatitzem amb les il·lusions i preocupacions de tres nenes protagonistes i els obstacles que es troben, producte de mandats rígids i desigualtats de gènere. Serà només amb l'intercanvi d'experiències amb altres nenes i la presa de consciència col·lectiva que tornaran a creure en elles mateixes.

Cua de sirena

Seguim el personatge del Roc, que es troba amb

la discriminació fruit de la rigidesa dels mandats de gènere. El conte va un pas més enllà, trenca amb el binarisme de gènere i obre la possibilitat de transitar entre els gèneres sense haver de comprometre's amb una identitat tancada. Permet que els infants coneguin referents amb identitats no binàries.

Ni guau ni miau

A partir d'un personatge protagonista no humà, es trenca amb el binarisme de gènere amb una clara referència a la qüestió trans i s'explora la diversitat en les expressions del gènere.

La Laura té dues mares

A partir del dia a dia de la protagonista, es visibilitza una parella de dues dones.

Familiarium, Famílium XXI, En família, Un grapat de botons, La meva família és especial

Visibilitzen diferents tipologies de famílies mostrant la diversitat familiar, sexoafectiva, ètnica, d'edats, de capacitats, etc.

La revolta de Santa Jordina

Un conte clàssic repensat que trenca amb els valors inicials relacionats amb els rols i estereotips de gènere, però també amb el qüestionament del paper de l'heroïna, donant el protagonisme a la comunitat i a les mobilitzacions populars en l'assoliment de la justícia social.

El cassó del Gerard

A través del nen protagonista veiem les dificultats i el rebuig social que pot generar la diversitat, però també les persones que ens poden acompanyar en valorar la riquesa que aquesta ens pot aportar com a individus i com a societat.

Color carn

Amb un grup d'infants aprenem que el color carn no és únic sinó que n'hi ha tants com tons de pell. El conte ens parla del racisme i el valor de la diversitat.

Alerta!

- ▶ Continuem reproduint els estereotips de feminitat i masculinitat a través dels personatges no humans. Si bé dèiem que els personatges no humans ens serveixen per evitar identificar-los amb cap gènere en concret, moltes vegades ens trobem que quan se li vol atorgar un gènere determinat tornem a caure en estereotips. Per exemple: si es vol representar un osset, porta un corbatí i, si es vol representar una osseta, porta un llacet.
- ▶ Es pot caure en el *tokenisme*, quan es busqui fer aparèixer personatges que formen part de col·lectius discriminats per donar una falsa aparença de diversitat cultural.
- ▶ Si apareix un personatge femení a la història, hi ha la possibilitat que es produeixi el fenomen del "focus de la noia especial", el qual consisteix en el fet que l'única protagonista femenina té el pes de representar tota la feminitat sense caure en estereotips. Aquest fenomen pot acabar provocant l'efecte barrufeta, que consisteix que l'única importància per la història és que és un personatge femení i esdevé així un personatge pla.

3.2. Rols, actituds i accions

Les històries es construeixen a través dels rols que exerceixen els personatges, les actituds que tenen i les accions que porten a terme. Les característiques de cada personatge són importants pel desenvolupament de la narració i alhora donen forma als valors que la història ens vol transmetre.

Els personatges dels contes sovint són encarnacions de rols arquetípics amb un fort biaix de gènere: l'heroi, la mare, el vell savi, la donzella o la madrastra. També reproduïxen els rols diferenciats que cada societat atorga a homes i dones. Ells estan vinculats a l'esfera pública i s'encarreguen del treball productiu (com l'elaboració i distribució de béns i serveis, la gestió empresarial i el treball assalariat o l'acció política); elles, vinculades a l'esfera domèstica i comunitària, s'encarreguen del treball reproductiu (com ara les tasques domèstiques, la cura d'infants i gent gran o l'abastiment d'aliments per a la família). Així doncs, acaben representant la divisió sexual del treball que caracteritza la nostra societat i desenvolupen accions diferenciades en tots

els àmbits: professionals, socials i comunitaris, familiars i relacionals de lleure.

Els protagonistes, estereotipats i predominantment homes, assumeixen rols desiguals en funció del gènere, i les històries amaguen mandats diferenciats per a nenes i nens. A elles se les incentiva a ser sensibles i agradables, a estimar i tenir cura de les altres persones. A ells, en canvi, se'ls estimula perquè siguin competitius i ambiciosos, satisfacin els seus desitjos i es mostrin valents, forts i agressius, tot reprimint altres emocions. Més enllà d'aquestes característiques concretes, els homes tendeixen a ser personatges actius que actuen per assolir els seus desitjos i les dones personatges passius, objecte dels desitjos i les accions alienes: que són amenaçades i salvades per altres. Tal com veurem al següent apartat, aquests rols i actituds diferenciats comporten expressions i relacions entre personatges segons el rol prototípic que estiguin representant.

Les històries no només releguen els personatges femenins a certs àmbits, actituds, accions

i rols. També els donen un paper secundari i complementari, molts cops pràcticament inexistent. Les cures, si es mostren, compleixen una funció complementària de les activitats socials rellevants i no formen part de l'acció principal de la narració.

En conseqüència, podem veure com els rols, les actituds i les accions dels personatges en molts contes serveixen per reforçar els mandats de gènere: els atributs que cada societat atribueix i imposa a la masculinitat i la feminitat i que totes les persones, en funció del seu sexe, han de tenir per encaixar en la societat. És un dels mecanismes perquè, des de les primeres etapes de la vida, entenguem què s'espera de nosaltres en funció del nostre gènere i, a través de la imitació, comencem a actuar com a tals.

Per això és important que les narracions que es consumeixen donin valor a les tasques reproductives i de cures, als treballs feminitzats i a les emocions. En aquesta mateixa línia, és molt important que els personatges puguin assumir rols, actituds i activitats, amb independència del seu gènere.

Què ens podem preguntar?

- ▶ Quines activitats apareixen a la història? Quines es valoren més o són importants pel desenvolupament de la història?
- ▶ Quins personatges duen a terme les tasques que es consideren reproductives i de cures?
- ▶ Quins personatges duen a terme les tasques que es consideren productives?
- ▶ En quins llocs apareixen més els personatges femenins? I els masculins? Aquest fet té alguna relació amb les tasques que socialment s'associen al gènere?
- ▶ En l'àmbit domèstic, hi ha diferències entre les tasques que duen a terme els personatges femenins i els masculins?
- ▶ En l'àmbit professional, hi ha diferències entre les professions que desenvolupen els personatges femenins i els masculins? I entre les jerarquies?
- ▶ Hi ha diferències entre les joguines i els jocs dels infants protagonistes?

Exemples

L'Olivia i les princeses

Trenca amb els rols de gènere a partir de la protagonista que inicia una recerca per saber què vol ser quan sigui gran.

Hi ha res més avorrit que ésser una princesa rosa?

La protagonista qüestiona el rol passiu que s'atribueix a les princeses en els contes i es pregunta per què les princeses no poden fer altres coses, com les que ella vol fer, com ara viatjar, córrer i jugar.

Me llamo pecas

La protagonista qüestiona els rols de gènere i la diferència que es fa entre nens i nenes a partir de situacions quotidianes en què es va trobant.

El cavaller que no volia lluitar

Del protagonista s'espera que es comporti com

la resta de cavallers, però aquest, en comptes de fer ús de la força per enfrontar-se al perill, explica les històries que ha llegit i fa ús de la lectura per evitar-lo.

Supermujeres, superinventoras, Mujeres negras en la ciencia, Las chicas son guerreras, Contes de bona nit per a nenes rebels (1 i 2) i Contes de bona nit per a nenes rebels. 100 dones immigrants que han canviat el món.

Mostren dones amb diferents professions que han estat invisibilitzades al llarg de la història.

La gran diferència

A través del canvi que viu la societat lutuniana, inicialment igualitària, la història ens porta a reflexionar sobre la construcció de les identitats, els cossos i la divisió sexual del treball.

Alerta!

- Donar visibilitat a les tasques de cura i reproductives pot ser una cosa molt positiva si es fa de la manera adequada. Es pot caure en una representació superficial de les tasques de cura i reproductives si s'idealitzen. Cal un replantejament complet de la concepció de les tasques i la divisió del treball que passi per un reconeixement complet i equitatiu.
- Existeix la possibilitat que els personatges protagonistes trenquin amb un estereotip, però en continuïn perpetuant d'altres. No oblidem els personatges secundaris que acompanyen la o les protagonistes de la història, ja que encara que la protagonista trenqui en molts aspectes les normes i els estereotips de gènere, la resta de personatges secundaris els continuen reproduint.
- Hi ha una gran manca de models de masculinitats alternatives en personatges adults (superherois, cavallers, prínceps, pares...). Trobem molts contes en els quals apareixen protagonistes femenines que trenquen amb el model hegemònic de la feminitat, però menys contes amb protagonistes masculins que trenquin amb el model hegemònic.

3.3. Expressió i relacions

En el desenvolupament de la història es poden apreciar diferents tipus d'expressió dels personatges, així com diverses maneres d'establir relacions entre si. Les expressions — tant verbals com no verbals— així com els vincles entre personatges, són una part essencial de la trama de tots els contes. Aquestes expressions i relacions no s'escapen dels mandats de gènere.

Els personatges masculins i femenins sovint tenen caràcters i actituds diferenciats. Ells són sensibles, altruistes, agradables, febles i porugues; ells, racionals, competitius, ambiciosos, directes, forts i valents. També són diferents les emocions que tendeixen a mostrar els uns i les altres. Ells expressen entusiasme o rebuig, eufòria o ira; elles, alegria o tristesa, consol o desesperació. Ells mostren el que desitgen; elles, l'afecte que senten cap a altres. Més enllà d'aquestes característiques concretes, els homes tendeixen a ser personatges actius que actuen per assolir els seus desitjos i les dones personatges passius, objecte dels desitjos d'altres o bolcats en l'amor i la cura d'altres.

Aquestes característiques tendeixen a correspondre's amb l'aparença i l'expressió física dels personatges, sovint estereotipades. En el cas dels homes, amb una certa diversitat de rostres, expressions i corporalitats que caracteritzen diferents tipologies d'herois i secundaris (el cavaller fort i valent...). En el cas de les dones, amb rostres i cossos molt més similars i unificats, sempre harmònics, amb expressió agradable (somriure permanent) i corporalitats estilitzades i sovint sexualitzades. El vestuari i els objectes vinculats a cada personatge, reforcen també aquests trets diferencials entre homes i dones. Tots aquests elements contribueixen al reforçament d'un prototip de bellesa hegemònic que alimenta la pressió estètica des d'edats molt menudes.

Les actituds, emocions i expressions vinculades a la feminitat compleixen un paper secundari i complementari a aquelles vinculades a la masculinitat. Així, per exemple, la sensibilitat pot ser positiva, però la fortalesa és més necessària. Aquesta complementarietat desigual de caràcters determina el tipus de relacions que

s'estableixen entre uns i altres personatges, especialment en l'àmbit sexoafectiu. La unió predestinada de dues meitats diferents i, en gran manera, oposades que depenen l'una de l'altra per complementar-se i trobar l'equilibri i la felicitat és el fonament del mite de l'amor romàntic així com de l'heteronormativitat, un argument recurrent en els contes tradicionals.

Calen relats que democratitzin les actituds, emocions i expressions i visibilitzin que totes les persones —amb independència del nostre gènere, origen o qualsevol altra condició— són capaces dels mateixos comportaments i poden sentir i expressar tota la diversitat d'emocions i sentiments. És necessari gaudir d'històries que trenquin amb el caràcter binari i sexista de les relacions interpersonals i mostrin la diversitat de formes de ser i estimar-se.

Què ens podem preguntar?

- ▶ Quines actituds adopten els personatges? Qui mostra actituds passives davant de la trama de la història? Qui mostra actituds actives davant dels esdeveniments?
 - ▶ Quines emocions expressen els personatges? Expressen les mateixes emocions i sentiments els personatges femenins i els masculins? Ho expressen de la mateixa manera?
 - ▶ La valentia i l'èxit es relacionen amb els personatges masculins? I amb els femenins?
 - ▶ És la bellesa una de les característiques més valorades dels personatges femenins?
 - ▶ Una de les principals fites o preocupacions dels personatges femenins és assolir el model hegemònic de bellesa? És l'enveja un atribut dels personatges femenins?
 - ▶ Quin lloc ocupa l'amor romàntic en les històries? Assolir-lo és necessari perquè la història tingui un final feliç? Quins valors s'associen a l'amor romàntic?
- ▶ Com són les parelles que apareixen a les històries? Els homes i les dones tenen rols diferents en les relacions sexoafectives? Hi apareixen personatges que no siguin heterosexuels? I amb identitats no binàries? Es mostren altres formes de ser, desitjar, estimar o relacionar-se no hegemòniques (homosexualitat, bisexualitat, pansexualitat, asexualitat, etc.)?

Exemples

Jo vaig amb mi

La protagonista segueix els consells de les seves amistats perquè el nen que li agrada li faci cas. Li diuen que canviï la seva manera de ser, de vestir, el físic... fins que aconsegueix que el nen es fixi en ella, però llavors s'adona que ja no és ella.

Visca les ungles de colors

Empatitzem amb el protagonista del conte que rep burles per voler portar les ungles pintades a l'escola.

Estima el teu cos

Mostra una gran diversitat de cossos de dones tot ressaltant la importància de cuidar i estimar el nostre cos.

Les arrugues de l'àvia

Una nena descobreix els records de la seva àvia a mesura que aquesta li explica la història que

s'amaga darrere de cadascuna de les arrugues de la seva cara.

La princesa Li

Explica la història d'amor entre la princesa Li i la Beatriz, una noia d'una terra llunyana, que lluiten per estar juntes tot i els impediments que hi posa el seu pare, el rei Wan Tan, i el bruixot.

La rateta que llegia a l'escaleta

És un bon exemple de com repensar un conte clàssic trencant amb els valors associats al conte inicial relacionats amb els rols i estereotips de gènere i donant alternatives de relacions basades en interessos comuns.

Els dimarts de la iaia Lola

A través del i la protagonista de la història coneixem a la seva àvia Lola, tot un referent per a elles, que no renuncia a viure la seva vida i estima a una altra àvia.

T'estimo quasi sempre

A través de la relació entre el Lolo i la Rita, ens adonem que les relacions no són perfectes i que les persones tampoc no ens complementem a la perfecció. Lluny d'una representació idealitzada de l'amor i l'amistat, la parella troba la manera d'entendre's i d'acceptar l'altra persona completament.

Els homes plorem

El Nil vol saber què vol dir ser un home. Amb ell qüestionem els estereotips relacionats amb la masculinitat i aprenem altres maneres de viure-la.

Alerta!

- ▶ Caure en estereotips o reforçar la pressió estètica a través de l'*attrezzo* i el vestuari. Atribuir segons quins complements o objectes depenent del gènere dels personatges pot continuar perpetuant violències estètiques o estereotips masclistes, com ara que el personatge masculí sigui el que porti un maletí de feina i, en canvi, el femení sigui el que porti les sabates de taló.
- ▶ Tractar la pressió estètica com una preocupació intrínseca de les dones en comptes d'entendre-la com una pressió estructural.
- ▶ Caure en una representació de la diversitat sexual i afectiva parcial i no plural. És a dir, que es produeixi una manca de representació de persones bisexuals, pansexuals, asexuals i, en canvi, se segueixi perpetuant el binomi heterosexualitat-homosexualitat mostrant més parelles d'homes que de dones, o centrant-se en les relacions homosexuals sense donar el mateix protagonisme a les bisexuals.

- ▶ Mostrar la diversitat familiar, però invisibilitzar l'amor i la passió no heterosexual, deslligant la diversitat familiar de la diversitat sexoafectiva.
- ▶ Continuar perpetuant els mites de l'amor romàntic malgrat canviar els referents clàssics per relacions homosexuals. Per exemple, les protagonistes de la història d'amor són dues dones, però encara sacrifiquen la seva vida personal com a mostra d'amor.
- ▶ Fomentar la repressió de segons quines emocions en els personatges masculins pot fer caure en l'error que són totes les emocions les que s'han de reprimir, alimentant encara més la repressió amb la qual estan educats els nens seguint l'estereotip masclista.

3.4. Llenguatge

En la narració d'un conte no només és important el que es diu i el que es veu sinó també com es diu i com es veu. Els textos (descripcions, narracions i diàlegs), així com les il·lustracions que els acompanyen, poden incloure continguts sexistes i ajudar a reforçar mites i estereotips de gènere o vinculats a altres opressions.

El masculí genèric emprat en la majoria de textos identifica humanitat i masculinitat i invisibilitza les dones i altres identitats no binàries. Des dels moviments feministes i LGTBIQ+ s'han promogut alternatives que busquen un llenguatge més inclusiu i no sexista, com genèrics col·lectius i mots despersonalitzats (*els infants, la infància, la mainada*), l'ús de les formes dobles, masculina i femenina alhora (*nens i nenes*), l'ús del femení genèric o de la *i* per trencar amb la marca de gènere binària de les paraules (*nenis*) o altres estratègies com l'eliminació del determinant davant el substantiu (*infants juguen...*), el canvi del determinant amb marca de sexe per un altre que no en tingui (*cadascú, qualsevol, ningú*), l'eliminació de la marca de gènere quan s'entengui per context o l'ús de la passiva

pronominal (*que es participi en el joc*).

També cal tenir cura amb la descripció dels personatges i amb els diàlegs que se'ls atribueixen. En el cas de les dones es tendeix a emfatitzar aspectes vinculats a la seva aparença, com els trets físics, el vestuari o el maquillatge, per reforçar la feminització i sexualització del personatge. Així mateix, sovint s'empren adjectius diferenciats per gènere i amb connotacions divergents per descriure una mateixa actitud: si un noi és curiós, es diu que és *despert* i, si ho és una noia, es diu que és *xafardera*. Si és obedient, ella és *dòcil* i ell, *dèbil*. Si no se sotmet, ell és *fort* i ella, *agressiva*. També la forma en què parlen els personatges pot reforçar estereotips de gènere, per exemple, amb l'ús de frases curtes i directes en el cas d'ells i de frases llargues i enrevessades en el cas d'elles.

Són tan importants les paraules, com les imatges que les acompanyen. El simbolisme que desprenen les imatges ajuda a explicar el món de forma gràfica i entenedora i arriba àgilment a les petites lectores sent un instrument socialitzador

molt important. Però no només és clau per interioritzar els elements que configuren el món social, sinó també pel seu valor i significat. La representació visual, mitjançant l'èmfasi de l'expressió de gènere amb trets estereotipats (bigoti i pantalons per als homes, cabell llarg i faldilles per a les dones, etc.) o l'associació de determinats espais o objectes a un sexe o a l'altre (una pilota o una nina, una cuina o una oficina), així com la composició en l'espai dels personatges (el protagonista masculí al centre i en primer pla i els personatges secundaris femenins als costats i més allunyats), pot reforçar històries ja sexistes o contradir els components més transformadors dels textos de contes coeducatius. Per contra, també pot contribuir a trencar estereotips i generar una visió més equitativa i diversa. És a dir, quan el text no ens permet distingir entre una visió tradicional o transformadora, la imatge ens pot ajudar a aclarir-ho, com, per exemple, acompanyant la paraula *família* amb la representació visual d'una criatura amb dues mares.

Tanmateix, mostrar imaginaris i escenaris no occidentals és necessari per sortir de les lògiques representatives de la cultura eurocèntrica, però fàcilment es pot caure en una visió estereotipada

i folklòrica, que distorsiona la realitat i acaba restant la voluntat de mostrar una diversitat cultural a la història.

Què ens podem preguntar?

- ▶ Es fa servir el masculí com a genèric? Es visibilitza les dones i les persones no binàries? Es fan servir formes neutres o despersonalitzades (infants, professorat, personal sanitari...)?
- ▶ Quins adjectius s'utilitzen per descriure els personatges femenins i masculins? Hi trobem diferències?
- ▶ Quin espai ocupa cada personatge en la il·lustració (mida de la il·lustració, espai central o lateral, etc.)? Té a veure amb el gènere del personatge?
- ▶ Són diferents les il·lustracions dels personatges femenins de les dels masculins? A quins espais o objectes s'associen? Com són físicament? Com van vestits? Els colors són diferents?

Exemples

Sexo es una palabra divertida

Apropa els infants a la sexualitat i explora la diversitat de dimensions més enllà de la tradicional. Cal destacar l'ús d'un llenguatge no sexista i inclueix que usa la e per evitar determinar-ne el gènere (todes).

Quan les nenes volen alt

La descripció de les protagonistes trenca amb rols i estereotips de gènere i destaca característiques físiques i de personalitat no estereotipades.

Las cosas que le gustan a Fran

Juga amb el llenguatge tant de forma escrita com visualment i finalment trenca les expectatives de la persona lectora mostrant una parella homosexual.

El pirata de la pata de pata

Mostra molta diversitat en les il·lustracions pel que fa a les corporalitats, l'expressió de gènere i l'ètnia dels infants que formen part de la tripulació d'un vaixell que viu atemorida pel seu capità.

El desig de la Ruby

A través del llenguatge visual i escrit mostra referents de personatges femenins i comunitats no occidentals de manera no estereotipada.

El llapis màgic de la Malala

A través del llenguatge visual i escrit mostra una cultura i una comunitat no occidental d'una manera no estereotipada i visibilitza un referent real, la Malala, que lluita per la igualtat de gènere.

Alerta!

- ▶ El llenguatge escrit pot reforçar rols i estereotips, ja que, si utilitzem llenguatge paritari (mostrant el gènere masculí i el femení), podem excloure altres identitats no binàries.
- ▶ Si utilitzem formes neutres o despersonalitzades podem invisibilitzar les dones (ex: cos de policia). Una bona manera de contrarestar-ho és mostrant dones a les imatges.
- ▶ És necessari qüestionar el valor de segons quins adjectius, ja que a vegades atribuir a dones adjectius tradicionalment considerats positius i masculins no és tan transformador com adonar-se que ho és més potenciar-ne d'altres no tan visibilitzats i femenins. Per exemple, en comptes de descriure com a valents els personatges femenins, es podria destacar que tant homes com dones són persones tendres, cuidadores i solidàries, apel·lant a la idea que totes les persones són interdependents i vulnerables.
- ▶ El llenguatge gràfic pot reforçar rols i estereotips quan fem ús de paraules neutres o despersonalitzades, ja que les il·lustracions continuen reproduint els estereotips de gènere (ex: personal d'infermeria i només s'hi veuen imatges d'infermeres) o reforçant el gènere masculí com a concepte universal (infants i les imatges mostren nens).
- ▶ També s'ha de vigilar a l'hora d'associar un gènere a personatges no humans perquè es poden perpetuar estereotips.
- ▶ Als contes de primeres descobertes (contes sense història, poc text o només il·lustracions), malgrat ser aparentment neutres, s'hi poden perpetuar elements sexistes, com ara un nen al costat d'una pilota, una nena amb vestit al costat d'un osset, l'ús del masculí genèric en el llenguatge, etc.
- ▶ És important vigilar amb l'exotisme o la representació folklòrica, estancada i estereotipada de les diferents cultures, edats i identitats de gènere.

3.5. Trama i final de les històries

Tots els contes expliquen, al cap i a la fi, la mateixa història: un personatge veu alterada la seva quotidianitat per un esdeveniment que el posa en conflicte amb forces antagòniques per assolir un objectiu que li permeti recuperar l'estabilitat perduda o trobar-ne una de nova. La trama d'una història és la cadena d'esdeveniments i conflictes que condueixen el o la protagonista des de l'incident inicial al desenllaç del relat. En la seva lluita per obtenir allò que desitja, la persona protagonista es pot afrontar a conflictes intrapersonals (amb si mateix), interpersonals (amb altres persones que coneix: familiars, amistats, amants, companyes de feina, etc.) i extrapersonals (amb desconeguts, institucions o forces de la natura). El tipus d'esdeveniments, conflictes i forces antagonistes determinaran el gènere de la història (d'amor, d'aventures, de misteri, etc.) i els valors positius i negatius que es posaran en joc i es contraposaran al llarg del relat (el bé contra el mal, la justícia contra la injustícia, la felicitat contra l'adversitat, etc.). Aquests conflictes posaran a prova el protagonista, que patirà una transformació al llarg del relat. Depenent de si assoleix o no el seu objecte de

desig, el final de la història serà positiu (final feliç) o negatiu (final tràgic). En funció dels valors que finalment s'imposin en el desenllaç, es construirà una visió del món i un missatge determinat, per exemple, "la valentia venç a la maldat", "l'amor pot amb tot" o "la veritat s'imposa a les aparences". En una història, només allò que es dramatitza es fa visible, commou i fa reflexionar a qui l'escolta (per exemple: "podrà la destresa i valentia del cavaller imposar-se a la brutalitat i vilesa del drac i salvar la princesa?"). La resta d'aspectes passen desapercebuts i es normalitzen, sense que el públic hi pari atenció i ho qüestioni, com, per exemple: que sigui una dona qui està en perill i un home qui l'ha de salvar, que la dona no pugui trobar per ella mateixa altres formes de resoldre el conflicte, que ser rescatada impliqui enamorar-se de qui l'ha ajudat, etc.

Tradicionalment, les dones no han estat subjectes de les històries sinó objectes de desig dels seus protagonistes, com la princesa que és rescatada pel cavaller. Fins i tot en casos en què ella és la protagonista, com la caputxeta vermella, el

conflicte es resol per mediació d'un home. I, normalment, si tenen molta presència, és perquè encarnen els valors negatius de la història, com les bruixes i les madrastrès. Així mateix, les dones tenen més presència en gèneres considerats secundaris i centrats en conflictes interns i interpersonals, com els drames i les històries d'amor. En canvi, els homes són els herois de les històries d'aventures i misteris, centrades en la lluita de l'individu contra els mals externs que amenacen la societat. Poques vegades es dramatitzen els conflictes de les dones i altres col·lectius discriminats, els quals, si apareixen a la història, ho fan assumint i normalitzant els rols i mandats de gènere. Els finals de les històries —que generalment es resolen mitjançant l'acció individual del protagonista masculí, i sovint a través d'accions violentes— tendeixen a reforçar de forma positiva els valors vinculats a la masculinitat (la força, la valentia, la creativitat...) tot minoritzant i negativitzant els valors vinculats a la feminitat (la interdependència, l'emotivitat, l'empatia, la resiliència) i promovent l'amor romàntic i l'heteronormativitat.

Calen, així, històries que s'articulin entorn dels conflictes de dones i altres col·lectius minoritzats en la seva lluita per l'equitat, aixó com altres

que normalitzin la igualtat i la diversitat de gènere i posin l'accent en la lluita col·lectiva per a la reproducció i el sosteniment de la vida, amb protagonismes diversos i col·lectius, no sempre individuals, i trames que es resolguin a través de l'empatia, l'ajuda mútua, la solidaritat i l'acció col·lectiva, i no a través de la violència i la imposició d'unes forces sobre d'altres.

Què ens podem preguntar?

- ▶ Què vol el personatge protagonista de la història? Quins conflictes té i contra quines forces ha de lluitar per assolir el seu objectiu? Quins valors positius i negatius s'articulen al voltant d'aquest conflicte? Els valors que hi apareixen s'associen de forma no igualitària a homes i dones? Responen a una perspectiva igualitària i respectuosa amb la diversitat o per contra a una visió masclista i patriarcal de la societat?
- ▶ La història visibilitza els conflictes de dones i d'altres col·lectius discriminats o normalitza la seva situació a la societat?

- ▶ Com es resol el conflicte? A través de la violència i la derrota i sotmetiment de l'oponent? O mitjançant altres estratègies no violentes?
- ▶ Com es resol la història? Quins valors s'imposen en el desenllaç? Quin missatge es construeix amb aquest resultat? Aquest discurs reforça els mites, rols i estereotips de gènere o construeix un imaginari divers i equitatiu?

Exemples

Santa Jordina

Mostren exemples de com repensar un conte clàssic trencant amb els valors associats al conte inicial relacionats amb els rols i estereotips de gènere i donant alternatives no violentes en la resolució de conflictes.

Hi ha res més avorrit que ésser una princesa rosa?

Dramatitza la problemàtica associada als estereotips de gènere a través de la protagonista que qüestiona el rol passiu que s'atribueix a les princeses en els contes.

La resolució del conflicte no es limita a solucionar únicament la situació individual de la protagonista sinó que es resol de manera col·lectiva i acaba transformant la societat.

Tinc un volcà

Normalitza a un personatge masculí, el pare de l'infant protagonista, realitzant tasques reproductives i de cures (habitualment atribuïdes als personatges femenins dels contes) sense que aquest fet sigui la trama central del conte.

Pessigolles

Mostra una temàtica sovint invisibilitzada com la masturbació femenina.

Crida ben fort, Estela!

L'Estela aprèn a expressar el que no vol i a

demanar ajuda quan una cosa no li agrada i quan un membre de la seva família abusa sexualment d'ella, crida ben fort.

El tresor de Lilith

A través del procés de transformació de la protagonista, el conte ens transmet una visió positiva de la menstruació, el plaer i la sexualitat.

El Llibre Vermell de les Nenes

Ens parla de la importància d'escoltar el nostre cos i del poder que ens dona conèixer les nostres necessitats canviants i atendre-les.

Els intrusos

A través d'un grup d'animals ens mostren la cruesa del procés de migració i les dificultats que moltes vegades han d'afrontar en el país al qual migren.

Alerta!

- ▶ Cal vigilar a l'hora de caure en la resolució "màgica" dels conflictes. En aquest cas, la resolució no és el resultat d'una acció, actitud o voluntat de canvi d'algun dels personatges sinó que es produeix per una acció per casualitat, o perquè sense un motiu justificat els personatges o la situació de violència o opressió canvien. Això provoca una falta de qüestionament i presa de consciència individual i col·lectiva.
- ▶ Que una problemàtica social representada a través d'un personatge es resolgui de manera individual només gràcies a la voluntat i capacitats del protagonista, reforçant discursos que carreguen la responsabilitat en els individus i no en la col·lectivitat.
- ▶ Compte a centrar els aspectes transformadors o equitatius en la trama principal i descuidar altres personatges, rols, relacions, temàtiques que hi apareixen i que poden reforçar mites i estereotips de gènere. En canvi, si incorporem la diversitat de gènere, sexual afectiva i familiar en els elements complementaris del relat, contribuïm a normalitzar-la.

4. Proposta de contes no sexistes

A PARTIR DE 3 ANYS

El pirata de la pata de pata

José Carlos Andrés i Myriam Cameros Sierra, 2016. Editorial Nubeocho

REVISIÓ DEL BINOMI FEMENÍ-MASCULÍ / EMOCIONS / RESOLUCIÓ NO VIOLENTA

El tesoro de Lilith

Carla Trepas Casanovas, 2016. Autoedició
SEXUALITAT / MENSTRUACIÓ / AUTOESTIMA

Familiarium

Mar Cerdà i Albert, 2018. Editorial Comanegra S.L
DIVERSITAT FAMILIAR / DIVERSITAT SEXUAL I

AFECTIVA / DIVERSITAT DE PERSONATGES

L'Elmer

David McKee, 2006. Editorial Beascoa

DIVERSITAT

La meva família és especial

Anna Rayo, 2019. Edicions del Pirata

DIVERSITAT FAMILIAR / DIVERSITAT SEXUAL I
AFECTIVA / DIVERSITAT PERSONATGES

La Laura té dues mares

Yolanda Fitó Esparceda, 2015. Edicions Bellaterra

DIVERSITAT FAMILIAR / DIVERSITAT SEXUAL I
AFECTIVA

La princesa Li

Luis Amavisca, 2015. Editorial Nubeocho

PROTAGONISME FEMENÍ / DIVERSITAT SEXUAL I AFECTIVA

Les princesses més valentes

Dolores Brown i Sonja Wimmer, 2018. Editorial Nubeocho

DIVERSITAT DE PERSONATGES FEMENINS / ROLS DE GÈNERE / REVISIÓ D'ESTEREOTIP

Me llamo Pecas

Raquel Díaz Reguera, 2018. Editorial Nubeocho

PROTAGONISME FEMENÍ / ROLS DE GÈNERE / EXPRESSIÓ DE GÈNERE

Ni guau ni miau

Blanca Lacasa, 2017. Editorial Nubeocho

IDENTITAT DE GÈNERE / EXPRESSIÓ DE GÈNERE / REVISIÓ BINOMI MASCULÍ-FEMENÍ

Quina rebequeria

Mireille d'Allancé, 2018. Editorial Corimbo

ROLS DE GÈNERE / EMOCIONS

T'estimo (quasi sempre)

Anna Llenas, 2015. Editorial Estrella Polar

AMISTAT / REVISIÓ DEL MITE DE L'AMOR ROMÀNTIC

A PARTIR DE 5 ANYS

Color carn

Desirée Bela-Lobedde, 2022. Editorial Penguin Kids

DIVERSITAT / ANTIRACISME

Cua de sirena

Alba Barbé i Sara Carro, 2016. Edicions Bellaterra

IDENTITAT DE GÈNERE / EXPRESSIÓ DE GÈNERE /
REVISIÓ BINOMI MASCULÍ-FEMENÍ

El cassó del Gerard

Isabelle Carrier, 2010. Editorial Juventud

DIVERSITAT

El cavaller que no volia lluitar

Helen Dohercy i Thomas Dohercy, 2017.
Editorial Maeva

ROLS DE GÈNERE / MASCULINITATS ALTERNATIVES
/RESOLUCIÓ NO VIOLENTA

El llapis màgic de la Malala

Malala Yousafzai, 2017. Alianza Editorial

PROTAGONISME FEMENÍ / IGUALTAT DE GÈNERE /
INTERCULTURALITAT

Els dimarts de la iaia Lola

Sònia Moll, 2018. Editorial Cap de Ratolí

PROTAGONISME FEMENÍ / EMPODERAMENT /
AUTOESTIMA / DIVERSITAT SEXUAL I AFECTIVA

Els intrusos

Susanna Isern, 2021. Editorial Tierra de MU

INTERCULTURALITAT

Els homes plorem

Joan Turu, 2021. Editorial El Cep i la Nansa

ROLS DE GÈNERE / MASCULINITATS ALTERNATIVES

En família

Alexandra Maxeiner, 2011. Editorial Takatuka

DIVERSITAT FAMILIAR / DIVERSITAT SEXUAL I
AFECTIVA / DIVERSITAT DE PERSONATGES

Famílium XXI

Glòria Canyet Estanyol i Bel Bellvehí Negre, 2012.
D'Aquari Edicions

DIVERSITAT FAMILIAR / DIVERSITAT SEXUAL I

AFECTIVA / DIVERSITAT DE PERSONATGES

Jo vaig amb mi

Raquel Díaz Reguera, 2017. Thule Edicions

PROTAGONISME FEMENÍ / AUTOESTIMA / PRESSIÓ
ESTÈTICA / EMPODERAMENT / REVISIÓ DEL MITE
DE L'AMOR ROMÀNTIC

L'armari de l'Òliver

Arola Segarra Negre i Marta Palència Coll, 2023.
Editorial Tigre de Paper

IDENTITAT DE GÈNERE / EXPRESSIÓ DE GÈNERE
/ DIVERSITAT SEXUAL I AFECTIVA / IGUALTAT DE
GÈNERE / JUSTÍCIA SOCIAL

L'Artur i la Clementina

Adela Turin i Nella Bosnia, 2014. Editorial Kalandraka

ROLS DE GÈNERE / IGUALTAT DE GÈNERE /
AUTOESTIMA / EMPODERAMENT / REVISIÓ DEL
MITE DE L'AMOR ROMÀNTIC

La gran diferència

Irene Cardona, 2022. Pol·len Edicions

IDENTITAT DE GÈNERE / ROLS DE GÈNERE / DIVISIÓ
SEXUAL DEL TREBALL

La rateta que llegia a l'escaleta

Vivim del cuentu, 2013, col·lecció Desexplicats.
Editorial Baula

REVISIÓ D'ESTEREOTIPS / PRESSIÓ ESTÈTICA /
RESOLUCIÓ NO VIOLENTA

La revolta de Santa Jordina

David Fernández i Lyona, 2019. Editorial
Amsterdam Llibres

PROTAGONISME FEMENÍ / REVISIÓ D'ESTEREOTIPS
/ JUSTÍCIA SOCIAL / LLUITA POPULAR

Les arrugues de l'àvia

Simona Ciruolo, 2016. Andana Editorial

PROTAGONISME FEMENÍ / PRESSIÓ ESTÈTICA /
VELLESA / EDATISME / EMOCIONS

Pessigolles

Alba Barbé i Sara Carro, 2019. Editorial Bellaterra

PROTAGONISME FEMENÍ / SEXUALITAT / SORORITAT

Santa Jordina

Inés Macpherson, 2017. Editorial La Galera

PROTAGONISME FEMENÍ / REVISIÓ
D'ESTEREOTIPS / RESOLUCIÓ NO VIOLENTA

Tinc un volcà

Míriam Tirado, Joan Turu, 2018. Editorial El Cep i la Nansa

ROLS DE GÈNERE / EMOCIONS

Un grapat de botons

Carmen Parets Luque, 2018. Editorial CreateSpace

DIVERSITAT FAMILIAR / DIVERSITAT SEXUAL I
AFECTIVA / DIVERSITAT DE PERSONATGES

Visca les ungles de colors!

Alicia Acosta, 2018. Editorial Nubeocho

MASCULINITATS ALTERNATIVES / EXPRESSIÓ DE
GÈNERE

A PARTIR DE 7 ANYS

***Contes de bona nit per a nenes rebels; 100
històries de dones extraordinàries (1 i 2)***

Elena Favilli i Francesca Cavallo. 2016, Editorial Estrella Polar

ROLS DE GÈNERE / DIVERSITAT DE PERSONATGES
FEMENINS

***Contes de bona nit per a nenes rebels; 100
dones immigrants que han canviat el món***

Elena Favilli, 2020. Editorial Estrella Polar

ROLS DE GÈNERE / DIVERSITAT DE PERSONATGES
FEMENINS / ANTIRACISME

Hi ha res més avorrit que ésser una princesa rosa?

Raquel Díaz Reguera, 2010. Thule Edicions

PROTAGONISME FEMENÍ / ROLS DE GÈNERE /
REVISIÓ D'ESTEREOTIPS / SORORITAT

L'Olivia i les princeses

Ian Falconer, 2014. Andana Editorial

PROTAGONISME FEMENÍ / ROLS DE GÈNERE /
REVISIÓ D'ESTEREOTIPS

Las cosas que le gustan a Fran

Berta Piñán i Antonia Santolaya Ruiz-Clavijo,
2007. Editorial Hotel de Papel

DIVERSITAT FAMILIAR / DIVERSITAT SEXUAL I
AFECTIVA

L'ombra de la Clara

Elisenda Pascual i Martí, 2016. Editorial Uranito

ABÚS SEXUAL

Mujeres de ciencia: 50 intrépidas pioneras que cambiaron el mundo

Rachel Ignatofsky, 2017. Editorial Nórdica

ROLS DE GÈNERE / DIVERSITAT DE PERSONATGES
FEMENINS

Piratrans Carabarro

Mar Cambrollé Jurado i l'Asociación de
Transexuales de Andalucía - Sylvia Rivera, 2015.
Editorial La Calle.

IDENTITAT DE GÈNERE / EXPRESSIÓ DE GÈNERE /
REVISIÓ DEL BINOMI MASCULÍ-FEMENÍ

Quan les nenes volen alt

Raquel Díaz Reguera, 2017. Editorial Beascoa

PROTAGONISME FEMENÍ / ROLS DE GÈNERE /
REVISIÓ D'ESTEREOTIPS / IGUALTAT DE
GÈNERE / SORORITAT / PRESSIÓ ESTÈTICA

Sexo es una palabra divertida

Cory Silverberg, 2019. Editorial Bellaterra

IDENTITATS DE GÈNERE / EXPRESSIÓ DE GÈNERE
/ REVISIÓ DEL BINOMI MASCULÍ-FEMENÍ /
SEXUALITAT

A PARTIR DE 9 ANYS

El desig de la Ruby

Shirin Yim Bridges, 2005. Editorial Serres

PROTAGONISME FEMENÍ / IGUALTAT DE GÈNERE /
INTERCULTURALITAT

El Llibre Vermell de les Nenes

Cristina Romero i Francis Marín, 2021. Contar En Tribu

SEXUALITAT / MENSTRUACIÓ / AUTOESTIMA

El semen mola (però necessites saber com funciona)

Anna Salvia i Cristina Torron, 2021. Editorial Montena

SEXUALITAT / AUTOESTIMA / PRESSIÓ ESTÈTICA

Estima el teu cos

Jessica Sanders, 2020. Editorial Bindi Books

DIVERSITAT DE PERSONATGES FEMENINS / PRESSIÓ
ESTÈTICA

La regla mola (si saps com funciona)

Anna Salvia i Cristina Torrón, 2021. Editorial
Montena

SEXUALITAT / MENSTRUACIÓ / AUTOESTIMA /
PRESSIÓ ESTÈTICA

Las chicas són guerreras: 26 rebeldes que cambiaron el mundo

Irene Cívico i Sergio Parra, 2016. Editorial
Montena

ROLS DE GÈNERE / DIVERSITAT DE PERSONATGES
FEMENINS

Mujeres negras en la ciencia

Zinthia Palomino i Nina Sefcik, 2019. Editorial
Mujeres negras que cambiaron el mundo

ROLS DE GÈNERE / DIVERSITAT DE PERSONATGES
FEMENINS / ANTIRACISME

Supermujeres, superinventoras. Ideas brillantes que transformaron nuestra vida

Sandra Uve, 2018. Editorial Lunwerg

ROLS DE GÈNERE / DIVERSITAT DE PERSONATGES
FEMENINS

5. Dinàmiques per a infants i recursos pedagògics

L'objectiu d'aquest apartat és oferir dinàmiques lúdiques i participatives així com recursos i materials pedagògics pel foment de la coeducació a través dels contes amb propostes pel replantejament de les històries i la creació de nous imaginaris més equitatius.

ACTIVITAT 1

Nom de l'activitat

Què veuen els extraterrestres?

Breu descripció

A través de l'expressió corporal i el debat, els infants reflexionaran al voltant dels rols i estereotips associats a la feminitat i la masculinitat i crearan propostes artístiques que trenquin amb aquests mandats rígids de gènere.

Edat recomanada

Cicle superior de primària (5è i 6è)

Durada

45 minuts (PART1) 45 minuts (PART 2)

Materials necessaris

Sala o aula que tingui un espai diàfan.

Cartolines i material plàstic (llapis, colors, retoladors).

Objectius

- ▶ Reconèixer els rols i estereotips de gènere associats a la masculinitat i a la feminitat.
- ▶ Aprofundir en els conceptes del sistema de creences sexe-gènere.
- ▶ Fomentar la imaginació i la creativitat.
- ▶ Crear personatges allunyats de les normes de gènere.

Explicació de l'activitat

PART 1

Es demana als infants que seguin en semicercle, deixant davant un espai més diàfan que farà la funció d'espai escènic. Iniciem la dinàmica explicant la següent història:

Un grup d'extraterrestres fa temps que ens estudien, volen saber com vivim els éssers humans. Després de mesos d'investigació han pogut detectar que a la Terra es classifica les persones en dos grups: els homes/nois/nens i les dones/noies/nenes. Els extraterrestres tenen clar que existeix aquesta divisió, però no acaben d'entendre ben bé quines són aquestes diferències. És per això que han convocat un grup d'infants (vosaltres) perquè els ajudin. Com que no entenen la nostra llengua, caldrà que els ho fem saber mitjançant el nostre cos.

S'explica als infants que entre tots i totes es crearà un quadre col·lectiu per tal de representar què vol dir ser dona/noia/nena i què vol dir ser home/noi/nen en la nostra societat. Per fer-ho, els infants surten d'un en un a l'espai escènic per crear col·lectivament primer la imatge de dona/

noia/nena i després la imatge d'home/noi/nen. Cada infant surt amb una proposta i la representa de manera estàtica, com si fos una estàtua, i la resta va sortint de manera esglaonada per complementar la imatge col·lectiva (la idea és que es representin diferents aspectes de la feminitat/masculinitat, per tant, la persona que dinamitza l'activitat pot anar recordant que no cal repetir la mateixa imatge sinó que és interessant afegir-ne de noves amb nous significats). En la construcció dels diferents quadres, no cal que surtin tots els infants, és interessant que alguns es puguin mantenir fora de la imatge per poder-la llegir.

La persona que dinamitza l'activitat va anotant a la pissarra les característiques associades a la dona/noia/nena i a l'home/noi/nen que llegeixen els infants en les imatges.

Un cop tenim el llistat de característiques que defineixen la masculinitat i la feminitat es poden classificar en funció de si són característiques fisiològiques i biològiques o si són característiques culturals, per tal de poder diferenciar entre els conceptes sexe biològic i gènere. A partir d'aquí, es poden treballar els rols i estereotips de gènere que s'amaguen darrere d'aquestes

característiques i que neguen la igualtat de gènere i la diversitat de les persones. Ens podem servir de preguntes com ara: *Això passa en totes les cultures? Ha passat al llarg de la història o ha anat canviant?*

Aquesta activitat també ens pot servir per visibilitzar altres estereotips relacionats amb altres eixos de discriminació. Per exemple, es poden utilitzar les paraules *persona estrangera* o *persona immigrant* per tal de treballar els estereotips racistes i classistes o les paraules *persona jove* o *persona gran* per treballar els estereotips associats a l'edatisme.

PART 2

L'objectiu d'aquesta segona part de l'activitat és relacionar aquests estereotips i rols de gènere amb la quotidianitat dels infants, veure les conseqüències que aquests poden tenir en les nostres vides i poder-los transformar a partir de la creació artística.

Es divideix el grup en subgrups formats per quatre o cinc infants i continuem la història que hem iniciat a l'inici de l'activitat:

Gràcies a vosaltres, els extraterrestres han entès la diferència que la nostra societat fa entre les dones/noies/nenes i els homes/nois/nens, però la realitat és així? Totes les nenes encaixen en el rol o estereotip de què hem dit que és ser dona/noia/nena (a totes us agrada dur el cabell llarg, el rosa, fer ballet, etc.)? I tots els nens encaixen en el rol o estereotip de què hem dit que és ser home/noi/nen (a tots us agrada portar el cabell curt, el blau, el futbol, etc.)? Volem que els extraterrestres pensin això de la gent que viu a la terra? I si expliquem als extraterrestres com és la realitat de la terra? Com que no entenen la nostra llengua, caldrà que els ho fem saber mitjançant uns dibuixos.

S'explica als infants que cada grup ha de dibuixar un personatge (del sexe i gènere que vulgui) per tal que, entre tots i totes, puguem enviar als extraterrestres una mostra de la diversitat de persones que trobem a la Terra (diversitat de gènere, de corporalitats, de gustos, etc.). La persona que dinamitza l'activitat pot fomentar que s'expressi la diversitat en els personatges llançant idees als infants per tal de visibilitzar no només la diversitat de gènere, sinó també la diversitat cultural i d'ètnia, visibilitzar personatges amb diferents capacitats i corporalitats, de diferents

edats, etc. Per fer-ho es pot ajudar de l'apartat 3. **“Claus per transformar els imaginaris”**.

Aspectes a tenir en compte

Per clarificar la diferència entre sexe biològic, gènere, identitat i orientació del desig, es pot fer ús d'altres materials com les explicacions que es poden trobar a l'apartat 2. **“Els valors dels contes”** d'aquesta guia o els següents enllaços a materials audiovisuals:

► *Dibuixant el gènere: capítol 1*

<https://onx.la/c2f48>

► *Oh my goig! El sistema sexe-gènere*

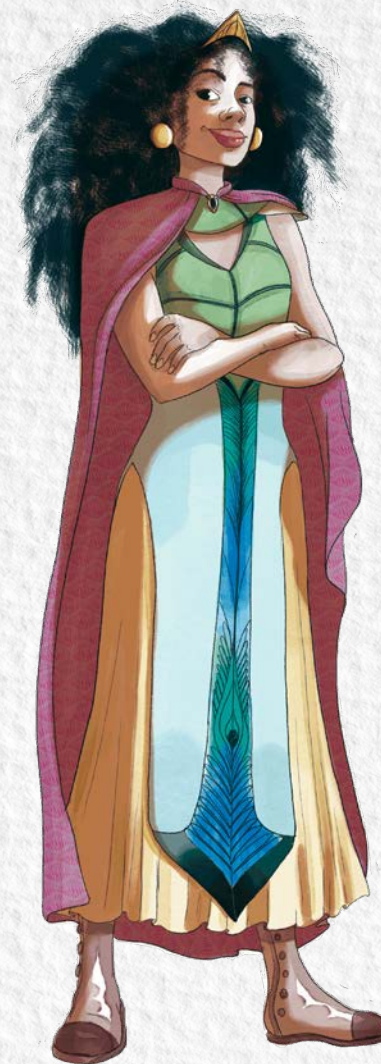
<https://onx.la/e2249>

► *Diferencia entre identidad de género, orientación sexual y sexo biológico*

<https://onx.la/066fe>

Per a la dinamització d'aquest debat és important tenir en compte que el binomi masculí-femení s'expressa en totes les categories (sexe biològic, gènere, identitat i orientació sexual) i que amb aquesta classificació el que es fa és obviar altres realitats que no encaixen en aquest binarisme

i que no s'ajusten a la norma (intersexual, trans,...).

ACTIVITAT 2

Nom de l'activitat

Transformem un conte

Breu descripció

Apartir del plantejament d'un conte o una història ja existent, se'n qüestionaran i problematitzaran amb els infants determinats aspectes amb els infants. Amb el grup es faran preguntes per conèixer els motius que mouen els personatges a actuar com ho fan i les creences i valors hi ha al darrere, així com les conseqüències que aquestes actuacions tenen en la resta de personatges i en la història.

Edat recomanada

Cicle mitjà (3r i 4t) i superior de primària (5è i 6è)

Durada

60 minuts

Materials necessaris

Sala o aula amb pissarra o pantalla en què plasmar la història.

Objectius

- ▶ Qüestionar els rols dels personatges i analitzar els estereotips que s'hi amaguen.
- ▶ Crear personatges que visibilitzin realitats i identitats diverses.
- ▶ Reflexionar sobre la importància de representar la diversitat.
- ▶ Analitzar la influència dels estereotips en les representacions culturals.
- ▶ Fomentar la imaginació i la creativitat.

Explicació de l'activitat

Situem els infants en rotllana i expliquem un conte, es pot llegir o, en el cas que els infants coneguin la història, es pot explicar de manera conjunta. En acabar, es fa un repàs pels diferents personatges de la història per conèixer-ne millor els objectius, les creences i les motivacions, així com les conseqüències de les seves accions en la resta de personatges i en l'entorn. Cal

posar especial atenció en si aquests personatges reproduïen rols i estereotips i si es produeixen situacions d'injustícia o discriminació. Aquestes preguntes ens ajuden a detectar les parts del conte que el grup vol transformar. Ho podem treballar de manera grupal o per grups petits.

A continuació es planteja un exemple partint del conte clàssic de *La Blancaneu i els set nans*, i es problematitza l'escena en què el príncep fa un petó a la princesa mentre ella està inconscient:

- Penseu que a la Blancaneu li agradaria que, mentre dorm, una persona desconeguda li fes un petó? A vosaltres us agradaria?

- Ella vol que el príncep li faci un petó? El príncep sap si ella vol?

- Què podrien fer la resta de personatges davant d'aquesta situació?

Seguint amb el mateix conte, es problematitza el rol de la madrastra i la figura del mirallet màgic:

- Com penseu que fa sentir el mirallet màgic a la madrastra quan la compara amb la Blancaneu?

- Per què és important pel mirallet que la madrastra sigui la més bonica? I per la madrastra?

- Pot ser que pensi que així l'estimaran més?

- Podríem imaginar un mirallet que exalti característiques positives de la persona que s'hi mira?

Aspectes a tenir en compte

Per ajudar a dinamitzar el debat, la persona dinamitzadora es pot ajudar de l'apartat **3**.
“Claus per transformar els imaginaris”.

ACTIVITAT 3

Nom de l'activitat

Explica'm un conte

Breu descripció de l'activitat

A partir del plantejament d'una història, els infants hauran de resoldre el conflicte plantejat i inventar una resolució. De manera grupal ens farem preguntes sobre els diferents valors discriminadors que poden transmetre les històries i reflexionarem sobre la necessitat de crear històries i imaginaris més equitatius.

Edat recomanada

Cicle mitjà (3r i 4t) i superior de primària (5è i 6è)

Durada

60 minuts.

Materials necessaris

Sala o aula amb pissarra o pantalla en què plasmar la història.

Objectius

- ▶ Crear personatges que visibilitzin realitats i identitats diverses.
- ▶ Reflexionar sobre la importància de representar la diversitat.
- ▶ Analitzar la influència dels estereotips en les representacions culturals.
- ▶ Fomentar la imaginació i la creativitat.

Explicació de l'activitat

Presentem un text amb el plantejament i el conflicte d'una història i demanem al grup que entre totes haurem de completar-lo i fer una proposta de resolució de la història.

A continuació es facilita un text a tall d'exemple:

Una vegada hi havia una princesa que vivia en un palau amb la seva mare, la reina, i el seu pare, el rei. Quan la princesa va fer vint anys, la seva família va decidir que ja tenia edat per

casar-se, així que van convocar tots els prínceps i cavallers de la contrada per decidir quin era el millor pretendent per a la seva filla. Després de conèixer tots els cavallers, el seu pare, el rei, va decidir que el més adient per a la seva filla era el cavaller Joan. Però la princesa no es volia casar amb el cavaller Joan, a ella li agradava una altra persona, la Laia, la germana del cavaller Joan.

Es demana al grup que abans de decidir el final de la història, ens cal conèixer millor els personatges i els seus objectius i motivacions, així que es facilitaran diferents preguntes per guiar la creació col·lectiva. Aquestes preguntes ens han d'ajudar en la creació dels personatges, posant atenció en si aquests continuen o no reproduint els rols i estereotips de gènere. També ens han d'ajudar a reflexionar sobre motivacions i les creences que impulsen els personatges en les seves accions i a decidir si estan vinculades amb el sistema sexe-gènere i el masclisme.

- Qui és la persona protagonista? Com es diu?
- Com és físicament? Com és la seva personalitat?
- Què li agrada fer? Com vesteix?

- Com es diu la germana del cavaller Joan? Què li agrada fer? Com es coneixen?

- Quin és el problema que té la protagonista? Què vol? Com se sent?

- Què vol el rei? I perquè ho vol?

- Com resolem el conflicte?

- Com acabem la història? Quin missatge final volem donar? Encara reproduceix rols i estereotips de gènere o vol representar la diversitat?

Finalment, col·lectivament decidim el final de la història. Reflexionem sobre la poca representació del col·lectiu LGTBIQ+ a les històries i posem èmfasi que normalment no es dramatitzen els conflictes de les dones i altres col·lectius discriminats i si apareixen continuen reproduint i normalitzant rols i mandats de gènere.

Aspectes a tenir en compte:

Per ajudar a dinamitzar el debat, la persona dinamitzadora es pot ajudar de l'apartat 3. "Claus per transformar els imaginaris".

RECURSOS I MATERIALS PEDAGÒGICS

El blog contesenrevolta.cat és un recurs per a famílies i professionals de l'educació on es pot trobar un seguit de materials pedagògics: guies, llistats i recomanacions de contes, estudis i recerques, materials audiovisuals de sensibilització, contes i curtmetratges, blogs i perfils de xarxes socials; per a treballar la coeducació a través dels contes. Al mateix temps, també permet visibilitzar els col·lectius, companyies de teatre i altres iniciatives que duen a terme activitats vinculades als contes coeducatius així com entitats programadores interessades en la seva promoció i divulgació.

Ajuntament
de Barcelona

#trama
.coop